

*Заєркова Н.В. викладач, методист
Київського Університету імені Бориса
Грінченка,
аспірант Луганського національного
університету імені Тараса Шевченка*

**Комплексна підготовка педагогів у системі ППО
щодо формування навичок спілкування
у вихованців спеціальних шкіл-інтернатів**

У статті акцентована увага на тому, що формування навичок спілкування у дітей з особливими освітніми потребами, які виховуються в умовах спеціальних шкіл-інтернатів є важливою умовою підготовки випускників шкіл-інтернатів до повноцінного самостійного життя. Де компетентність педагогів навчального закладу є вагомим фактором у формуванні особистості дітей, які мають порушення у психофізичному розвитку.

Ключові слова: спеціальні школи-інтернати, діти з особливим освітніми потребами, навички спілкування, розвиток, соціально-педагогічні умови.

Актуальність дослідження. Сучасна виховна теорія і практика в результаті тривалих дослідницьких пошуків сформулювала ключове наукове положення, згідно з яким спілкування дає можливість успішно й цілеспрямовано реалізувати комплекс заходів щодо формування гармонійно розвиненої особистості. Необхідність забезпечення демократизації дитячого життя, поширення юридичних свобод, вимагає пошуку нових механізмів сприяння успішної соціалізації вихованців спеціальних шкіл - інтернатів.

Науковому розв'язанню проблеми мовної комунікації сприяли дослідження філософських трудів Аристотеля, Платона, Г. Гегеля, И. Канта та ін. Аналіз психолінгвістичної літератури з питань природи мовної інтуїції засвідчує, що значну проблему вивчали: Л. Виготський, А. Лурія,

С. Жуйков, Н. Жинкін, А. Маркова, Л. Божович, А. Леонт'єв, Є. Божович та ін. Різноманітні аспекти мовленнєвого розвитку розглядали такі зарубіжні фахівці: Р. Браун, Ж. Лендел, Д. Макнейл, С. Ервин-Трипп, П. Гринфілд. Соціально-психологічні та соціально-педагогічні аспекти формування комунікативних навичок особистості висвітлено в багатьох працях, зокрема К. Абульханової-Славської, М. Лісіної, Е. Фромма, Л. Х'єлла. В Україні соціально-педагогічні аспекти виховання дитини досліджують такі вчені та практики, як: О. Безпалько, І. Бех, С. Харченко, І. Зверева, А. Капська.

Метою статті є розглянути процес формування навичок спілкування у дітей з особливими освітніми потребами, розкрити соціально-педагогічні умови формування навичок спілкування у вихованців спеціальних шкіл-інтернатів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз науково-методичної літератури з проблем розвитку дітей з особливими освітніми потребами, практичного досвіду корекційно-виховної роботи спеціальних шкіл-інтернатів, враховуючи сучасний процес реформування системи закладів для дітей з порушенням психофізичного розвитку, надали нам підстави для визначення комплексу соціально-педагогічних умов формування навичок спілкування у дітей з особливими освітніми потребами, які виховуються у спеціальних школах-інтернатах.

Під соціально-педагогічними умовами ми розуміємо сукупність об'єктивних можливостей, взаємопов'язаних та взаємозумовлених елементів (змісту, форм та методів), які складають оптимальне середовище, в якому протікають педагогічне явище, процес.

Теоретичний аналіз наукової літератури нашого дослідження, дає підставу стверджувати, що для формування навичок спілкування у дітей з особливими освітніми потребами, які виховуються в умовах спеціальних шкіл-інтернатів потрібен комплекс соціально-педагогічних умов:

- створення спеціально організованого, корекційно-виховного середовища;

- високий рівень професійних компетентностей педагогів загальноосвітнього закладу;

- залучення батьків до корекційно-виховного процесу;

До першої умови ми відносимо створення спеціально організованого, корекційно-виховного середовища.

Відомо, що середовище – це сукупність умов існування людини та суспільства. На думку А. Капської, соціальне середовище – “це сукупність соціальних умов життєдіяльності людини (сфери суспільного життя, соціальні інститути, соціальні групи), що впливають на її свідомість та “поведінку” [12, с. 31-32]. Мала енциклопедія соціальної педагогіки тлумачить “соціально-виховне середовище” як “ознаку соціального середовища чи сукупність умов життєдіяльності особистості, що цілеспрямовано впливають на її свідомість і поведінку з метою формування певних якостей, переконань, духовно-ціннісних орієнтацій та потреб” [11, с. 260].

Процес виховання школярів з порушенням психофізичного розвитку потребує поєднання наполегливої роботи щодо формування у них соціально цінних особистісних якостей зі специфічною корекційною роботою, виправленням тих недоліків їхнього характеру й поведінки, що виникли в результаті недосконалого, неповноцінного життєвого досвіду. При цьому не можна обмежуватися організацією та фіксацією лише зовнішніх впливів на особистість. Необхідно контролювати процес сприймання особистістю різних вражень, реагування, оцінювання та привласнення їх; відповідно спрямовувати, домагаючись зворотної діяльності вихованців, стимулюючи їхнє спілкування з іншими людьми.

Розглядаючи виховання як головну, внутрішню сутність і навчання, і освіти, вважаємо, що воно повинно забезпечити умови для розвитку особистості як процесу і результату активного входження в нове для неї соціокультурне середовище і, зокрема, проходження трьох фаз становлення в ньому як особистості (адаптації, індивідуалізації, інтеграції).

Виховання стає вирішальним фактором тоді, коли створює внутрішні передумови діяльності і розвиває їх у самій діяльності. Кожен крок навчання та виховання повинен бути пов'язаним з активною діяльністю дітей як умовою перетворення знань у навички і поглядів у переконання.

Таким чином, розвиток тих або інших здібностей, якостей, умінь дитини відбувається в тому випадку, якщо, на тлі органічної й функціональної цілісності психіки, ці новоутворення необхідні середовищу, у якому живе й діє дитина, будує свої відносини зі світом і іншими людьми, якщо дорослими спроектована й реалізована певна соціально-педагогічна ситуація розвитку дитини.

До другої умови ми відносимо високий рівень професійних компетентностей педагогів загальноосвітнього закладу. “Компетенція” в перекладі з латини означає коло питань, у яких людина добре обізнана, має знання та досвід.

Педагогічна компетентність учителя – це єдність його теоретичної та практичної готовності до здійснення педагогічної діяльності.

Аналіз світових тенденцій у галузі педагогічної освіти засвідчує зростання вимог до педагогічного професіоналізму й особистих якостей учителя.

На думку вчених, основними проблемами, з якими зустрічаються вчителі в цьому тисячолітті, є:

- постійне ускладнення змісту освіти, гарантування високого рівня освітніх стандартів;
- ускладнення проблем виховання;
- безперервне оволодіння прогресивними технологіями навчання й виховання;
- розв'язання складних професійно-педагогічних проблем, які вимагають інтеграції знань, практичних умінь і навичок з таких суміжних з педагогікою наук, як філософія, психологія, медицина, економіка, кібернетика тощо;

- робота в єдиному інформаційному середовищі, що передбачає раціональне використання інформаційних технологій у навчально-виховному процесі.

Таким чином, усе це може здійснювати тільки вчитель з високою професійною компетентністю, розвиненими творчими здібностями, високим рівнем інтелігентності, ерудованості, здібностей до безперервної освіти.

До третьої умови ми відносимо залучення батьків до корекційно-виховного процесу. Головним соціальним фактором, що впливає на становлення особистості дитини є сім'я, яка разом з тим виступає і найважливішим інститутом соціалізації особистості. Позитивний вплив на особистість дитини полягає в тому, що ніхто, крім самих близьких для нього в сім'ї людей, не відноситься до дитини краще, не любить його так і не піклується стільки про нього. І разом з тим, ні який інший соціальний інститут не може потенційно нанести стільки шкоди у вихованні дітей, скільки може зробити родина [4].

Так, коли дитина відвідує спеціальні навчальні заклади, типовими з боку фахівців закладу є наступні контакти з батьками:

- ознайомлення батьків щодо подробиць поведінки і навчання дитини;
- залучення батьків до корекційного процесу з рекомендаціями щодо того, як продовжувати роботу з дитиною вдома;
- заохочення батьків щодо вирішення певних організаційних питань, пов'язаних з покращанням умов функціонування навчального закладу;
- проведення методичних семінарів, тренінгів для батьків.

Усі ці заходи є безперечно потрібними. І надзвичайно цінно, коли вони відбуваються. Але, на нашу думку, при опрацюванні програм навчання та розвитку дитини практично не приділяється послідовної уваги психологічним особливостям батьків, їхньому самопочуттю та самореалізації у зв'язку з тією ситуацією, у якій вони опинилися. Зрозуміло, що кожен з батьків має свою неповторну психічну організацію, яка позначається і на особливостях сприймання ним ситуації, пов'язаної з вихованням

“неповносправної” дитини. І нехтування тим, як батьки розуміють і ставляться до ситуації дитини означає те, що недостатньо приділяється уваги психологічному середовищі, у якому знаходяться діти вдома.

З іншого боку, більшість батьків може знати і відчувати такі нюанси, пов’язані зі специфікою розвитку своєї дитини, які невідомі фахівцям. І тоді справжня співпраця з батьками сприятиме глибшому розумінню фахівцями стану конкретної дитини і особливостей порушень розвитку в цілому.

Таким чином, у центр уваги фахівців навчального закладу потрапляє уся родина як система, рівноцінними складниками якої є дитина та батьки, а також – взаємодія між ними як зв’язок, визначальний для повноцінного функціонування кожного зі складників цієї системи.

Висновки. Кожна людина посідає в суспільстві певне місце й, отже, завжди перебуває у відповідних відносинах з оточенням. У процесі спілкування в людини з’являється можливість розуміти себе та інших людей, оцінити їхні почуття й дії, а це, у свою чергу, призводить до можливості реалізувати себе й свої можливості в житті та зайняти своє місце в суспільстві.

Напрямки подальшого дослідження. Таким чином, вважаємо доцільним для розвитку дітей з особливими освітніми потребами, які виховуються в умовах спеціальних шкіл-інтернатів розробити соціально-педагогічну програму з формування навичок спілкування.

Запровадження програми соціально-педагогічної діяльності в шкільну практику – це своєрідний спосіб подолання взаємного відчуження інституту освіти й особистості; це надання особистості права вибору мети та способу соціальної діяльності; це “раціоналізація” поведінки; це гуманізація соціально-освітнього інституту.

ДЖЕРЕЛА

1. Дружинин В. Н. Психология семьи / В. Н. Дружинин. – М. : КСП, 1996. – 156, [2] с.
2. Лидерс А. Г. Психологическое обследование семьи : учеб. пособие-практикум для студентов фак. психологи высш. учеб. заведений / А. Г. Лидерс. – М. : Академия, 2006. – 432 с.
3. Орбан-Лембрик Л. Е. Соціальна психологія : навч. посіб. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2005. – 446 с.
4. Соціальна педагогіка: мала енциклопедія / [за заг. ред. І.Д. Звереві]. – К. : Центр навч. л-ри, 2008. – 336 с.
5. Соціальна педагогіка: навч. посіб. / [за ред. А.Й. Капської]. – К.: Центр навч. л-ри, 2003. – 264 с.

В статье акцентировано внимание на том, что формирование навыков общения у детей с особыми образовательными потребностями, воспитывающихся в условиях специальных школ-интернатов является важным условием подготовки выпускников школ-интернатов к полноценной самостоятельной жизни. Где компетентность педагогов учебного заведения является существенным фактором в формировании личности детей имеющих нарушения в психофизическом развитии.

Ключевые слова: специальные школы-интернаты, дети с особыми образовательными потребностями, навыки общения, развитие, социально-педагогические условия.

This article focuses on the communication skills training for children with special educational needs, who get their education in special boarding schools, is essential for preparing final-year students of boarding schools to fully independent living. The competence of teachers of the institution is a significant factor in forming the personality of children with the psychophysical development problems.

Keywords: special boarding schools, children with special educational needs, communication skills development, social and educational conditions.